

26 lutego 2025 r.

Prof. dr hab. Mariola Łaguna

Instytut Psychologii

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Recenzja pracy doktorskiej mgr Weroniki Molińskiej

**„Kto zagra pierwsze skrzypce? – poczucie własnej skuteczności a dobór ścieżki kariery
solowej vs. zespołowej muzyka”**

napisanej pod kierunkiem dr hab. Joanny Rajchert, prof. APS

w Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej

W swojej rozprawie doktorskiej mgr Weronika Molińska podjęła analizę znaczenia przekonania o własnej skuteczności w kontekście wyborów zawodowych dokonywanych przez muzyków. Lepsze zrozumienie psychologicznych mechanizmów związanych z funkcjonowaniem osób wykonujących zawody artystyczne, w tym muzyków, ma istotne znaczenie, ponieważ ze względu na nieodłączny w tym zawodzie stres związany z występami scenicznymi, są oni narażeni na duże obciążenia emocjonalne. Lepsze zrozumienie ich funkcjonowania oraz dokonywanych przez nich wyborów zawodowych może przyczynić się do dobrania bardziej adekwatnych form wsparcia psychologicznego w sytuacjach, gdy jest ono potrzebne. Projekt badawczy przyczynia się do rozwoju psychologii muzyki. Ten obszar badań zapoczątkowany w Polsce przez Profesor Marię Manturzewską wymaga dalszego rozwoju, badania Doktorantki wnoszą tu wartościowy wkład.

Rozprawa doktorska mgr Weroniki Molińskiej ma formę maszynopisu pracy pisemnej, która daje autorowi dużą swobodę co do struktury i zawartości. Rekomendacje Komitetu Psychologii PAN dopuszczają włączenie do rozprawy przygotowywanej w takiej formie także prac już opublikowanych, z tej właśnie opcji skorzystała Doktorantka. Rozprawa zawiera ogólne wprowadzenie, prezentujące założenia badań oraz cykl pięciu publikacji, z których trzy już zostały opublikowane (wersja online), a dwie kolejne złożone do druku. Każda z publikacji opisuje jedno badanie. Pośród tych publikacji trzy zostały przygotowane w języku angielskim, a dwie w języku polskim, co stanowi pewną niespójność – trudno jednoznacznie wskazać w jakim języku została przygotowana rozprawa. Zawiera ona natomiast streszczenia

w obu wersjach językowych, wypełniając tym samym wymóg ustawy (art. 187 pkt. 4). Przedstawione w rozprawie publikacje są pracami współautorskimi, przygotowanymi we współpracy z Promotorem, a także innymi autorami. Doktorantka jest pierwszym, wiodącym autorem czterech publikacji oraz drugim autorem jednej publikacji, przy czym we wszystkich wykazała swój wkład na poziomie co najmniej 40%, co zostało potwierdzone przez wszystkich współautorów. Wskazuje to na znaczący udział Doktorantki w powstaniu artykułów oraz Jej umiejętność współpracy w zespole.

W ogólnym wprowadzeniu zaprezentowane zostały podstawy teoretyczne oraz cel badań, których wyniki opisano w poszczególnych publikacjach. W sformułowaniu celu badań pojawia się jednak pewna niejasność. Raz Doktorantka wskazuje, że celem była „weryfikacja przypuszczenia, że muzycy wytyczają swoją ścieżkę kariery jako muzycy solowi versus zespołowi opierając się między innymi na przekonaniu o własnej skuteczności” (s. 7 wprowadzenia), innym razem określa cel główny projektu jako „zidentyfikowanie czynników indywidualnych i sytuacyjnych wpływających na ogólne poczucie skuteczności oraz wybór ścieżki kariery muzycznej” (s. 19 wprowadzenia). To drugie sformułowanie celu badań lepiej określa, co faktycznie było przedmiotem analizy. Na docenienie zasługuje fakt, że Doktorantka w swoich analizach uwzględniła zarówno specyficzne dla dziedziny, jak i uogólnione przekonanie o własnej skuteczności, co pozwala na bardziej zniuansowaną analizę zjawiska. W niektórych badaniach wzięła także pod uwagę narcyzm, który wydaje się istotny, biorąc pod uwagę fakt, że wykonawstwo muzyczne wymaga eksponowania własnej osoby, a reakcje publiczności mogą mieć znaczenie dla przekonań na własny temat, w tym przekonania o własnej wyjątkowości. Doceniam trafny dobór koncepcji teoretycznych oraz pochodzących z nich konstruktów, których analiza może przyczynić się do lepszego zrozumienia psychologicznego funkcjonowania muzyków.

Badanie 1 opisane w formie krótkiego raportu empirycznego w języku angielskim, opisuje analizę porównawczą dwóch grup: 53 muzyków solowych i 65 muzyków grających w zespole. Wyniki tego porównania potwierdziły przypuszczenie Doktorantki, wykazując że soliści mają istotnie wyższy poziom uogólnionego przekonania o własnej skuteczności oraz narcyzmu. Pomimo, że jest to krótki raport, tekst został napisany bardzo sprawnie, zawiera wszystkie niezbędne informacje odnośnie teorii, na których oparte zostały badania. Także dyskusja przeprowadzona jest w sposób klarowny i kompetentny, zaproponowano w niej wnioski odnośnie potencjalnych mechanizmów psychologicznych wyznaczających rodzaj kariery muzycznej. Mankamentem tego badania jest, w mojej ocenie, niespójność między teoretyczną konceptualizacją przekonania o własnej skuteczności a zastosowanym

narzędziem operacjonalizacji tego konstruktu. Z jednej strony Doktorantka odwołuje się do teorii Bandury, odnoszącej się do przekonania specyficznego dla danej dziedziny aktywności czy wręcz zadania, z drugiej strony dokonuje pomiaru zmiennej za pomocą skali odnoszącej się do uogólnionego przekonania o własnej skuteczności. Wprowadza to niespójność w ogólnym projekcie badawczym, w którym w innych badaniach te dwa ujęcia są rozróżniane i poprawnie operacjonalizowane.

Badanie 2 stanowi opis polskiej adaptacji Skali Poczucia Własnej Skuteczności w Wykonawstwie Muzycznym autorstwa Zelenaka. Wyniki tego badania zostały opisane w rozdziale w języku polskim, złożonym do druku w pracy zbiorowej w Wydawnictwie Uniwersytetu Rzeszowskiego. Dokonano tłumaczenia metody na język polski, jak się wydaje przez jednego tłumacza, oraz tłumaczenie zwrotnego na język angielski. Pozytywnie oceniam fakt, że Autorki dokonały modyfikacji skali odpowiedzi, skracając oryginalną skalę o zakresie 0-100 do zakresu 1-10. Choć Bandura rekomenduje 100-punktową skalę odpowiedzi dla pomiaru specyficznego przekonania o własnej skuteczności, to w praktyce badani posługują się zwykle przedziałami 10-punktowymi (np. używając wartości 30, 40, 50, a nie 33, 46, czy 58), co w efekcie zmniejsza pozornie wysokie zróżnicowanie wyników przy dużym zakresie skali. Przyjęty krótszy format odpowiedzi jest więc wygodniejszy w użyciu i pozwala na dobre uchwycenie zmienności wyników. Po ustaleniu polskiej wersji metody, zebrano dane od 151 muzyków, w tym 107 zawodowych muzyków i 44 uczniów szkół muzycznych. Ta wielkość próby spełniła minimalne wymagania dla przeprowadzenia eksploracyjnej analizy czynnikowej (biorąc pod uwagę 23 pozycje diagnostyczne, daje to ok. 6,5 obserwacji na jedną pozycję testową). Wyniki tej analizy potwierdziły zakładaną przez autora oryginalnej metody czteroczynnikową strukturę narzędzia. Doceniam przeprowadzone analizy porównawcze dla różnych grup, np. między solistami i muzykami zajmującymi różną pozycję w zespołach muzycznych. Także analizy korelacji np. z pomiarem uogólnionego przekonania o własnej skuteczności potwierdziły trafność metody. Wykazano także dość wysoką rzetelność każdej ze skal.

Doktorantka faktycznie potrzebowała narzędzia do pomiaru specyficznego przekonania o własnej skuteczności w obszarze wykonawstwa muzycznego, aby uchwycić nie tylko jego uogólniony aspekt. Moje zastrzeżenia budzi jednak wybór narzędzia. Mam świadomość, że w obszarze psychologii muzyki wybór ten nie jest duży, jednak metoda opracowana przez Zelenaka posiada szereg mankamentów. Po pierwsze, pozycje wchodzące w skład poszczególnych skal zostały zgrupowane obok siebie, nie są wymieszane. Zwiększa to szanse na uzyskanie czteroczynnikowej struktury narzędzia, która jednak może być w

znacznej mierze efektem błędu wspólnej metody, wynikającego z bliskości fizycznej pozycji. Skłania to badanego od udzielania podobnych odpowiedzi. Po drugie, pozycje w ramach danej skali mają bardzo podobną treść, są także bardzo podobnie sformułowane, co jeszcze bardziej pogłębia ten efekt i sprawia wrażenia redundancji. Wynikająca z tego wysoka rzetelność skal, szacowana jako zgodność wewnętrzną, nie jest zaskakująca, może być jednak rodzajem artefaktu. Zachęcam do głębszego namysłu nad tym narzędziem, do rozważenia opracowania jego skróconej wersji, ograniczonego do kilku pozycji wybranych w ramach każdej skali (dla uniknięcia powtórzeń), z wymieszaną losowo lub celowo treścią pozycji, ze skalą odpowiedzi obok każdej pozycji lub pod nią. Zabiegi takie wymagałyby zgody autora, mogłyby jednak dać szansę na bardziej poprawny pod względem psychometrycznym pomiar. Dodatkowo, nie jest jasne na ile uprawnione jest wyliczanie wyniku ogólnego. Zastosowanie confirmacyjnej analizy czynnikowej pozwoliłoby porównać alternatywne modele, w tym model jednoczynnikowy i hierarchiczny, przyczyniłoby się także do weryfikacji trafności wewnętrznej metody. Wyliczanie wyniku ogólnego w oparciu o dotychczas przeprowadzone analizy jest, w mojej ocenie, nieuprawnione. Zachęcam więc do dalszych prac nad tą metodą, ponieważ rzeczywiście narzędzie do pomiaru specyficznego przekonania o własnej skuteczności u muzyków jest potrzebne. W pracach tych warto także zwrócić uwagę na sposób redakcji tekstu dotyczącego narzędzi pomiarowych. Odmienne niż w klasycznym raporcie z badania empirycznego, warto wprost odnosić się do tego, jaki aspekt rzetelności lub trafności metody weryfikuje dana analiza. Potwierdzenie jakiejś hipotezy jest w tym przypadku interesujące o tyle, o ile przynosi nową wiedzę na temat właściwości psychometrycznych narzędzia. Ten aspekt warto wyraźniej zaznaczać w publikacjach opisujących proces adaptacji lub tworzenia metod pomiarowych.

Badanie 3 ma charakter jakościowy, jego opis został złożony do druku jako artykuł do czasopisma wydawanego w języku polskim. Przeprowadzono wywiady z 20 profesjonalnymi muzykami, a wyniki poddano analizie tematycznej. Doktorantce udało się dotrzeć do sporej, jak na badanie jakościowe, grupy respondentów, adekwatnej w stosunku do tematyki badania. Wykonała także dużą pracę dokonując analizy zebranego materiału, proces ten dobrze opisała w tekście. Doceniam trud związany ze zbieraniem danych jakościowych, ich opracowaniem i analizą. Moje wątpliwości budzą jednak dwie kwestie. Po pierwsze, cele tego badania zostały niewłaściwie sformułowane, a pytania badawcze, na które poszukiwano odpowiedzi są niejasne i nie całkiem spójne z przyjętą metodologią. Dotyczyły one „związków między poczuciem własnej skuteczności i relacji mistrz-uczeń” – pytanie to jest bardzo niejasne, sugeruje analizę korelacji między zmiennymi, niejasno określonymi. Pytano również „czy

postrzegane subiektywne poczucie własnej skuteczności muzycy łączą z własnymi osiągnięciami i dalszymi wyborami zawodowymi” – jest to pytanie rozstrzygnięcia, również niejasno sformułowane, na które trudno uzyskać odpowiedź na podstawie wywiadu. Badania jakościowe stosuje się nie tyle do poszukiwania związków między zmiennymi, tu bardziej adekwatne były badania korelacyjne, które faktycznie mogłyby rozstrzygnąć, czy taki związek istnieje czy nie, ale do poszukiwania osobistych znaczeń nadawanym określonym doświadczeniom. W przyszłości, planując badania jakościowe, warto dobrze przemyśleć ich cel. Po drugie, spośród czterech pytań zadawanych uczestnikom podczas wywiadu, dwa odnoszące się do przekonania o własnej skuteczności są, w mojej ocenie, źle sformułowane: „Jak oceniałeś/łaś swoją skuteczność podczas edukacji muzycznej?”, „Jak była ona oceniana przez innych?”. Użycie słowa „skuteczność” nie oznacza automatycznie, że badani odniosą się do posiadanych przekonań o własnej skuteczności, jak założyła Doktorantka. Nic dziwnego, że w treści wypowiedzi przytoczonych w tekście znajdujemy niewiele informacji, które odnoszą się bezpośrednio do aspektu własnych przekonań, a badani skupili się na doświadczeniach w relacjach z nauczycielami muzyki. W efekcie badanie przyniosło potwierdzenie refleksji odnośnie znaczenia relacji mistrz-uczeń, które są już obecne w literaturze z obszaru psychologii muzyki. Pod tym względem wyniki wywiadów są interesujące, uzupełniają stan wiedzy. Szkoda jednak, że nie wykorzystano w pełni dobrej okazji do poszerzenia wiedzy na temat kształtowania się przekonania o własnej skuteczności u muzyków.

W odniesieniu do badań opisanych w języku polskim dostrzegam pewne niezręczności językowe. Po pierwsze, należy zwrócić większą uwagę na używaną terminologię. Ponieważ większość prac polskich naukowców jest aktualnie publikowana w języku angielskim, skutkuje to mniejszą dbałością o wypracowanie i konsekwentne stosowanie odpowiedniej terminologii w języku polskim. Główny konstrukt występujący w tej rozprawie należałoby tłumaczyć jako „przekonanie o własnej skuteczności”, a nie „poczucie własnej skuteczności” lub „poczucie własnej efektywności” czy „wiara w skuteczność”. Jest to znacznie lepsze określenie, ponieważ akcentuje poznawczy aspekt konstrukt, istotny w teorii Bandury (choć mam świadomość, że w polskiej literaturze można spotkać różne terminy). Warto jednocześnie dbać o to, aby w całym tekście stosować jednorodną terminologię, nie zmieniać jej w różnych partiach tekstu czy publikacjach. Podobnie, w języku polskim utrwalił się raczej termin teoria „społeczno-poznawcza” niż „społeczno-kognitywna”. Po drugie, niektóre sformułowania są albo niezręczne językowo, np. „wyniki strukturalnej analizy czynnikowej eksploracyjnej” albo niepoprawne merytorycznie, np. „większe próby dają bardziej rzetelne wyniki bo

zapewniają różnorodność odpowiedzi” (na marginesie, warto zwracać uwagę na interpunkcję). Wielkość próby nie ma wpływu na rzetelność narzędzia pomiarowego, a „różnorodne odpowiedzi” (w sensie ich małej zgodności) obniżają, a nie podwyższają jego rzetelność. Tymi komentarzami chcę uczulić Doktorantkę, aby zwracała większą uwagę na poprawność językową tekstów naukowych pisanych w języku polskim, na już istniejącą tradycję używania terminów opisujących dane zjawisko czy metodę analizy danych. Pod tym względem przygotowywanie publikacji naukowych w języku polskim jest trudniejsze niż w języku angielskim.

Badanie 4 zostało opublikowane w artykule w języku angielskim. Badanie to jest słabiej powiązane z pozostałymi, nie dotyczy muzyków, dlatego, w mojej ocenie, nie wiąże się bezpośrednio z całością rozprawy. W pomysłowo zaprojektowanym eksperymencie, w którym brało udział 192 uczestników, testowano czy wykluczenie społeczne, którym manipulowano przy pomocy gry online Cyberball, obniża uogólnione przekonanie o własnej skuteczności. Wyniki potwierdziły tę hipotezę, wskazując również, że poczucie kontroli i przynależności pełną rolę mediatorów między wykluczeniem a przekonaniem o własnej skuteczności. Co ważne, wielkość próby oszacowano na podstawie analizy mocy statystycznej, starannie opisano procedurę oraz wyniki wszystkich analiz. W badaniu analizowano wykluczenie społeczne jako jedno ze źródeł przekonania o własnej skuteczności, jednak ani w artykule, ani we wprowadzeniu ogólnym nie wskazano w jaki sposób można by wykorzystać te wyniki dla lepszego zrozumienia funkcjonowania muzyków. W mojej ocenie, rozprawa zyskałaby na spójności, gdyby to badanie nie zostało włączone do jej struktury, mimo że wnosi wartościowy wkład do wiedzy w obszarze psychologii społecznej.

Badanie 5 zostało opublikowane w formie artykułu w języku angielskim w czasopiśmie *Psychology of Music*, wiodącym w obszarze psychologii muzyki. Już sam ten fakt zasługuje na docenienie, choć jeszcze bardziej na uznanie zasługuje pomysłowo zaplanowana procedura eksperymentalna, ekologicznie trafna w odniesieniu do profesjonalnych muzyków. Badanie przeprowadzono online, 53 muzyków proszonych było o zgranie *a vista* specjalnie w tym celu skomponowanego, nieznanego im wcześniej utworu, a następnie przekazano im informację zwrotną na temat jakości ich wykonania. Wyniki pokazały, że negatywna informacja zwrotna obniżyła ich przekonanie o własnej skuteczności, choć pozytywna nie miała efektu podwyższającego to przekonanie. Zgodnie z przewidywaniami Doktorantki, rodzaj uzyskanej informacji zwrotnej miał także wpływ na wybór sposobu wykonania kolejnego utworu: solo lub w zespole. Badanie zostało starannie zaplanowane, kontrolowano w nim także inne zmienne, np. poziom różnych form narcyzmu.

Niejasna jest dla mnie rola specyficznego przekonania o własnej skuteczności, które stanowiło zmienną kontrolną. Raczej spodziewałabym się, że obok przekonania uogólnionego będzie ono przedmiotem głównych analiz, jako druga forma operacjonalizacji konstruktów będącego przedmiotem zainteresowania. Niemniej jednak, w mojej ocenie, badanie to jest najistotniejszym elementem rozprawy. Przynosi wartościowe informacje na temat roli informacji zwrotnych w kształtowaniu przekonania o własnej skuteczności u muzyków oraz jego znaczenia dla decyzji odnośnie wykonania solowego lub zespołowego. Badanie to nawiązuje więc wprost do tytułu rozprawy oraz jej głównego celu, przynosząc nowe i wartościowe ustalenia. Metodologia eksperymentalna pozwala na wnioskowanie przyczynowo skutkowe, co daje mocne podstawy dla praktyki, dla działań psychologów pracujących z muzykami i uczniami placówek muzycznych.

Badania zaprezentowane w tym cyklu publikacji stanowią oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i wnoszą wkład do aktualnego stanu wiedzy w obszarze psychologii muzyki. Pomimo pewnych mankamentów, których uświadomienie może być pomocne w planowaniu dalszych działań naukowych Doktorantki, oceniam rozprawę doktorską pozytywnie. Składa się na nią generalnie spójny cykl badań (a nie pojedyncze badanie), o zróżnicowanej metodologii, zaplanowanej zgodnie z metodą triangulacji. Dzięki temu ich wyniki mogą się wzajemnie uzupełniać, dając wieloaspektowy obraz zjawiska. Choć Doktorantka nie wykorzystała w pełni tego potencjału, nie przedstawiła syntezy wyników opisanych w poszczególnych publikacjach, zatrzymując się na ich kolejnym omówieniu, to nie umniejsza to wartości zrealizowanych badań. Przy prezentowaniu każdego z nich wykazała się dobrą znajomością literatury, w tym zwłaszcza literatury z obszaru psychologii muzyki, zarówno anglo- jak i polskojęzycznej, znajomością zarówno najnowszych, jak i klasycznych analiz. Zrealizowała duży projekt badawczy, radząc sobie z projektowaniem badań eksperymentalnych i korelacyjnych, dobierając adekwatne metody analizy danych, poprawnie interpretując ich wyniki. Dokonała także poprawnej dyskusji uzyskanych wyników, odwołując się do szerokiej literatury przedmiotu, wskazała również na ograniczenia swoich badań oraz wnioski dla praktyki.

Podsumowując, pomimo sformułowanych uwag, oceniam recenzowaną rozprawę doktorską pozytywnie. Zrealizowany projekt badawczy dowodzi kompetencji naukowych Doktorantki, wskazuje na umiejętność realizacji badań empirycznych, analizy ich wyników, wyciągania wniosków oraz redagowania tekstów naukowych i ich publikowania. Recenzowana rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz

prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktorantki w dyscyplinie psychologia, a także potwierdza umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Stwierdzając, że **opiniowana praca zasługuje na pozytywną ocenę**, wnioskuję o dopuszczenie mgr Weroniki Molińskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.